

Милорад Павић

СИЛАЗАК У ЛИМБ

Једне вечери 1971. године у време одржавања међународних Октобарских сусрета писаца у Београду јавио ми се у сну Венцловић. Да би овај текст био разумљив, потребно је имати у виду да сам ја рођен 1929. а да је Гаврил Стефановић Венцловић (око 1680–1749?) српски песник, беседник и сликар, извандредан стилист чије је обимно дело око 230 година остало неиздато. Он је у вези са мном утолико, што сам покушао да 20.000 рукописних страна Венцловићеве заоставштине учиним бар донекле приступачним јавности. Саставио сам Венцловићеву биографију, из његових рукописа објавио избор легенди, беседа и песама, једну његову драму сам приредио за извођење и она је давана с незнатним успехом у београдском Савременом позоришту 1971. године, а у Палимпсестима посветио сам Венцловићу једну песму. Уз избор текстова публиковао сам Венцловићеве илуминације и међу њима један иницијал Венцловићев надахнут старом српском штампаном књигом, који је под ликом Христа с црном дворогом брадом крио, како се може претпоставити, и Венцловићев идеализовани аутопортрет.

Венцловић ми, међутим, није дошао на сан у оном лику који је познат на основу објављеног аутопортрета. У сну био је плав; промукао од ћутања седео је на мом кревету лишен сенке и одевен у дугу коврцаву браду. Пре но што је нестао погледао ме је замишљеним погледом у којем се видело на коју страну тече Дунав. Одмах сам га препознао и од прве схватио да је то он, иако није нимало личио на себе. Напротив, веома ме је подсећао на некога другог.

У дискусији на Октобарским сусретима који су још били у току, схватио сам да не желим да признам како је Венцловићев лик из сна у ствари поновљени лик једног младог македонског песника, с којим сам преко неког заједничког пријатеља имао сасвим површне додире, да се касније и они претворе у готово непријатељску равнодушност. Када је поменутог дана Македонац узео реч на сусретима, тема коју је изабрао и начин на који је била образложена, толико су се разликовали од онога што сам и сам који тренутак раније говорио, да сам, као и остали, то схватио као посредни напад на моје излагање.

После тога дуго сам настојао да сличности македонског песника са Венцловићем потиснем и заборавим. Био сам, међутим, на погрешном путу докле год сам покушавао да из ове посете у сну откријем нешто о посетиоцу. Тек када сам неколико месеци касније покушао да обрнем ствар и да испитам није ли посета била учињена с циљем да Венцловић упозна мене, а не ја њега, улога оне мени непријатне сличности одједном се показала таквом да је више није било могућно занемарити. Једноставно, требало је извлачити прецизне закључке на основу у сну датих чињеница. Њихова поука укратко била би у следећем.

Венцловић и ја суочени у истом времену, очигледно не бисмо изгледали један другом онако како изгледамо у перспективи двеста тридесетогодишње разлике између нас. Другим речима, да је Венцловић живео у XX веку и био у могућности да дође на Октобарске сусрете писаца године 1971. из Сент-Андреје у Београд, ми не бисмо говорили истим језиком и не бисмо делили иста убеђења. Чак ни његов физички идентитет мени не би изгледао исти. Моје данашње симпатије за њега, очигледно, не би било.

Схватио сам да је читав механизам који се може премештати у времену и простору, кадар да и мене самог веома објективно смести у један нов координатни систем под условом да се моја егзистенција помери за 230 година отприлике и постави у време кулминације Венцловићевог рада. Према подацима датим у сну, могло се веома тачно одредити на којој страни бих био и какав бих однос имао према Венцловићу да сам био његов савременик и да сам живео око године 1741. Очигледно, с обзиром да је Венцловић тада писао на чистом народном језику, ја бих био међу оним писцима који у то време нису писали ни говорили истим језиком као он. То су, као што се зна, биле присталице тадашње нове руско-словенске оријентације у српској књижевности. Био бих, дакле, један од колега Козачинског, један од руских ученика, повратника с Кијевске духовне колегије. Сматра се, мада то 18

нигде, рекао бих, није изричито потврђено, да је Венцловић био одлучен од цркве. Мени би дакле, остала улога оног с друге стране његовог положаја, дакле улога “правоверног” следбеника званичне српске црквене политике, оријентисане у то време на руска средишта. Боја наше косе била би иста и тада, што, ако је Венцловићев објављени портрет веродостојан, значи да бих био црномањаст и веома је вероватно да бих се могао препознати у лику писца Дионисија Новаковића, чији је портрет сачуван и чије беседе на руско-словенском, пуне класицистичке начитаности и ерудитске писмености украјинске барокне омилитике, још постоје. Дионисије је поделио судбину својих колега руских ђака и допао међу оне ученике српско-руских школа који су избегавајући агресивна језуитска виша училишта и унијатске лицеје у Аустријској империји одлазили на високе школе у Кијевску духовну академију, јер, она им је у крилу једне источнохришћанске царевине нудила безбеднију егзистенцију. Одатле су неки од њих одлазили прешавши реку Буг у Пољску на језуитске школе, где би, примивши привремено унију с католичком црквом, добијали универзитетско образовање, да се најзад врате источном хришћанству и свом српском језику и народу пуни знања, али као полустранци. Делећи њихову судбину и „порекло по мисији”, и сам бих се нашао у сличном положају. Моје идеје, мој статус и мој језик рускословенски, природно, разликовали би се од Венцловићевих веома много и нетрпељивост или бар „непријатељска равнодушност” била би доиста заштитни знак наших односа.

Ако би се у овој генеалогичкој књижици уместо порекла по крви и даље пратило ово „порекло по мисији”, то би вероватно значило да бих, силазећи у прошлост и за следећих 230 година, негде у 1511. години могао доста добро да одредим своје место и улогу. Моја „двојезичност” и „правоверност” и ту би били веома важни показатељи. Поменуте године, као што је познато, у манастиру Милешеви почео је учити књигу код свог стрица, тамошњег калуђера, и један дечак по имену Бајо Соколовић. У то време турски султан Сулејман војевао је против Угарске, опустошио источни Срем и освојио Шабац и Београд. У реорганизацију турске војске (одмах после тога извршену) ушло је и обнављање јаничарског подмлатка. Тако је убрзо, међу осталом српском децом одведеном у Једрене, поведен у војску из манастира Милешеви и млади Соколовић, будући моћни велики везир турске империје. Ту негде, међу многим сапутницима Соколовићевим, који су поред српског језика говорили и други, језик царевине којој су лојално служили као јаничари у тој најмоћнијој интернационали XVI века, нашло би се и једно место које би према „пореклу по мисији” могло припасти мени.

Ако би се и даље по истој логици померале ствари још за нових 230 година дубље, у прошлост, то би довело до године 1281. Не зна се тачно да ли је те, или почетком следеће године, српски краљ Стефан Драгутин изјахао са својом властелом у онај касније по злу упамћени лов. Испод града Јелеча у Рашкој жупи пао је с коња и сломио ногу. Одмах после тога, несрећни краљ је сазвао сабор у Дежеву код Раса и предао круну свом млађем брату Стефану Урошу II Милутину, а сам се повукао из јавности. Отада у држави су била два краља, које су савременици звали „краљ Стефан” и „краљ Урош”. Када се краљ Стефан Драгутин опоравио, добио је од свога зета, Ладислава IV Угарског на управу крајеве ван тадашње српске државне границе: Београд, Мачву и североисточну Босну. Како је у Босни тада владала патаренска јерес, на молбу краљеву папа му је послао за потребе обраћања патарена три мисионара фрањевца, који су знали сем латинског и словенски језик. Међу њима једно од места „порекла по мисији” могло је припасти мени.

Најзад, ако би се спуштање у прошлост наставило још за један круг, рачун би довео до године 1051. То је био тренутак дефинитивног разлучења источног и западног хришћанства. У то време, као што је познато, на престолу српске државе седео је један пријатељ Византинаца, Михаило, који је око године 1052. добио титулу протоспатара из Цариграда, а нешто касније (1077) краљевску круну из Рима. Он је са Византијом одржавао мир читавих двадесет година. Када је тај мир прекршен устанком Срба и Бугара, који је плануо 1073. против грчког цара Михаила VII Дуке, у борбама око Скопља у српско ропство допао је и један високи византијски официр по имену Лонгибардопул, по свој прилици, Лангобард из доње Италије. Он је одмах пристао уз победиоца и постао зет српског владара Михаила и Михаиловог сина Бодина, који у Призрену тек што је био извикан за бугарског цара. Сарадња са високим византијским официром била је прихваћена јер је он могао 19 у случају

промене ситуације у корист Византинаца да спасе своју жену од пропасти и тако с мало безобзирности омогући поновно успостављање везе између два језика и два света – победника и побеђених. Тај Лонгибардопул постао би последња личност у којој би се могло назрети моје „порекло по мисији”, последња етапа на овом хиљадугодишњем силажењу у прошлост.

Јер, на дну овог пута, стварно сам се нашао у положају који је одговарао ономе из октобра 1971, ономе из сусрета с Венцловићем: Венцловић је тада (на уста једног скопског песника) говорио македонским језиком који ја, као византијски официр, из доње Италије, вичан свом матерњем лангобардском и свом службеном грчком језику, доиста нисам могао сматрати својим, и сасвим разумљивим. Његов језик, пак, био је веома сличан оном, који су користили Ђирило и Методије, Климент Охридски и св. Наум у својом књигама и проповедима, и којим се у Скопљу XI века, месту мог тадашњег службовања у то време морало говорити – сличан македонском.

*

* *

Сан је тако још једном показао Венцловићеву аутентичност, а што се мене тиче, опоменуо ме је да треба најзад, после хиљаду година, да напустим своје пријатеље и пређем на страну противника. С надом да ће ми можда кроз 230 година благонаклоно и случајно помоћи неко из непријатељског табора. Из интернационале вечито „правоверних”. Као ово ја Венцловићу.

Извор: Милорад Павић, *Све приче*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.